

— Szegeden tanultál. Hogyan kerültél színházközelbe?

— Mikor kiderült számomra, hogy az egyetem falai között egyetemi színjátszócsoporthoz tartozok, ez egyrészt nagyon fellelkesített, másrészt egy kicsit meg is ijesztett, mert hát elérhető közelségbe került az, hogy próbára tegyem magam. Végül is elsőéves koromban csak kerülgettem a színpadosokat, azzal együtt, hogy néhány évfolyamtársam — akik akkor a csoport tagjai voltak — hívtak, álljak be közéjük, hiszen tudták rólam, hogy ilyen nosztalgiaim vannak. Mint rendezőasszisztens kerültem be a — feletem egy évvel járó — Danis György vezette csoportba. Ekkor Horváth István volt a mi zseniálisan tehetséges, fiatal tanár elnökünk, művészeti vezetőnk, mentorunk.

— Mikor méretettél meg először?

— Harmadéves koromban kaptam az első lehetőséget arra, hogy önálló feladatot valósítsak meg, rendezhessek. Ez a „Forrongó irodalom” című, szerkesztett irodalmi est volt az ezekben az években, 1959–60-tól megjelent Nagyvilágból. Az akkori kortársnak nevezhető avantgárd szerepelt még a műsorban. Mai fejemmel mondom: átgondolatlan és mindent akaró ügy volt ez — három órán át tartott —, mégis sikeresnek tekinthető, mert akkoriban nagymértékben lángolt az érdeklődés a konszolidáció nevében szabaddá vált művészeti élet, így az irodalom iránt. Ettől kezdve aztán minden évadban rendeztem egy-két előadást.

— Mikor és hogyan váltál az egyetemi színpad vezetőjévé?

— Mivel az volt a szokás, hogy az együttes vezetője mindig az egyik rangidős bölcsész, negyedévesen szinte automatikusan vettem át a stafétabotot, és ötödéves koromra az együttes vezetője lettem.

— Miután végeztél, tevékenységedet már főállásban folytattad.

— Igen, az egyetem mint kizárólag a kultúrával foglalkozó munkatársat foglalkoztatott engem. Ezt Gruber Laci bácsinak köszönhettem, aki azidőben a rektori hivatal titkárságán dolgozott, és az egyetemi kulturális élet lelkes támogatója volt. Szerződés fél évre szült, amit becsülettel végigdolgoztam. A Szegedi Egyetemi Színpad első igazán sikeres, és kimondottan aktív éve következett. Mivel néhány hallgatóban is megmozdult a rendezői véna, sok bemutatót tartottunk. Játsoztunk két Tennessee Williams-egyfelvonásost, Dürrenmattól a Balceset, aztán egy Hubay Miklós-darabot és Mrozek: Piotr O'Hey vértanúságát. Ez utóbbival az akkori egyetemi színjátszók fesztiváljának fődíját is elnyertük. Végül, ebben az évadunkban mutattuk be — és végül ebbe buktam bele — Ionescu: A király halódik című művét. Nos, ez Pesten Aczél György fülébe jutott és rövidesen iszonyú botrányt csapott, hogy az egyetemi előadók, a pártbi-

„Ionescu buktam bele”

— MONDJA A BOTCSINÁLTA PROFI

A szeptember 11-én Szegeden kezdődő európai alternatív színházak találkozójának díszvendége az EAST Napkelet Fesztivál szakmai kuratóriumának tagja, Paál István lesz, aki jelenleg a veszprémi színház főrendezője. Jászai-díjas. Pályáját Szegeden

kezdte, mint amatőr, majd a Szegedi Egyetemi Színpad vezetője volt. A konszolidáció édeskes légkörében az Aczél György által irányított kultúrpolitika — a „támogatni, tűrni, tiltani” — ellenében egy autonóm színház létrehozásával próbálkozott.

zottság tagjai miért nem figyeltek fel időben tevékenységünkre, hol tartják a szemüket és hasonlók. Aczélról tudni kell, hogy feneketlenül gyűlölte Ionescut. Megengedhetetlennek tartotta, hogy a fasiszta, volt vasgárdista szerző művét mi, a határ közelében műsorunkra tűztük. Állításainak valóságértékéről annyit, hogy nem sokkal később Romániában mindenütt játszották, ők tehát nem voltak rá megsértődve, míg ő annál inkább. Három, örvengő sikerű előadás után behívtak a rektori hivatalba, s ott közölték velem, az előadást betiltják. Mikor szerződésem lejárt, az egyetem vezetése — bizonyára e kultúrpolitikai botránynak minősített eset miatt — nem tartott igényt további működésre. Hát ismét ott voltam, ahol a part szakad, de az együttestől semmiképp sem akartam megválni. (A király szerepét egyébként Nagy Zoltán barátom játszotta, aki jelenleg a Budapesti Nemzeti Színház tagja.) Mivel később — az addigi rendezéseim alapján — „A” kategóriás rendezői engedélyt szereztem, annak birtokában tovább vezethettem az egyetemi színpadot. Így telt el két év, s közben együttesünknek országosan is jól esegő neve kezdett lenni. Megnyertünk néhány amatőr-színházi fesztivált, külföldre is kijutottunk. Úgy is mondhatnám, beindult a csoport.

— Ekkor már gondoltál arra, hogy később profiként folytasd?

— Inkább azt mondanám, hogy erősödni kezdett bennem a vágy, hogy valamilyen módon a profi színház közelébe kerüljek, meg is mondom miért: manapság mindez persze másképp hat, mikor úgy tűnik, szerencsés keveseknek lehetőségük nyílik alternatív színház létrehozására. Akkoriban még a hatvanas évek közepe, a hetvenes évek eleje tájékán hihetetlenül kemény határvonal, cenzúra volt az amatőr és a profi színjátszás között. Mi több, az akkori hivatalos színházi élet kifejezetten gyűlölte és utálta az amatőröket, de mindenféle szinten, tehát a kultúrpolitikai vezetéstől a profi színház-igazgatókon és rendezőkon át — tisztelet az egy-két kivételnek — a színésztársadalomig. Bennünk tisztességtelen konkurenciát láttak a profik, mert mi például itt Szegeden igen jelentős számú nézőt csaltunk be előadásainkra, s úgy tűnt, hogy tulajdonképpen elhódítjuk őket. Valójában a színház iránt érdeklődő egyetemi hallgatók eljártak a Sze-

gedi Nemzeti Színházba is. Mi csupán jobban tükröztük a legfrissebb színházi áramlatokat. Az, hogy én — befejezve a bölcsészkar — fő-, vagy mellékállásban továbbra is vezetői tudtam az együttest, óriási szerencsének számított. Nos, ez az együttes és a saját szakmai fejlődésem szempontjából nagyon sokat jelentett, mert személyem egyfajta folyamatossgot biztosított, és ennek következtében a csoport építését sokkal tudatosabban lehetett irányítani, mint azelőtt. Ennek ellenére úgy éreztem, hogy egy meghatározott periódus után, az akkori helyzetben — legalábbis Magyarországon — az amatőr-színház-csinálás zsákutca annak, aki mindenáron és egész életében színházzal akar foglalkozni. Abban reménykedtem, hogy a nemzeti színháznál talán megfelelek ügyelőnek vagy rendezőasszisztensnek. Vaszy Viktor bácsival beszélgettünk is egyszer erről, és úgy tűnt, hogy majd alkalmaznak is, de valaki valahogy megfúrta a dolgot, és a színház környekére sem engedtek.

— Ezek után Kaposváron próbálkoztál, s mire ismét visszatértél, sugóbol ügyelővé nevezkedted fel magad néhány év alatt.

— Bozoky Istvánnak köszönhettem, hogy Szegeden később munkát kaptam. Ezután az új igazgató, Lendvai Feri tett meg rendező-asszisztensnek, majd őt Gircz Mátyás váltotta. Ekkortájt kultúrpolitikai megmondásokból évente-kévente változtak a színház vezetői.

— Ilyenkor le-, vagy fölbuhtatták az előző igazgatót?

— Hát a Lendvai Feri esetében valami nagyon furcsa dolog történt. Ő a szegedi politikai vezetéssel került ellentétbe, a Gircz Mátyás pedig Debrecenben. Na, egyiket sem akarták lefelé buktatni, hanem a minisztérium egy huszáros ötlettel évad közben, január elsejével kicserélte a két színház vezetőit: Lendvai Debrecenbe, Gircz Szegedre került. Ezzel akkor úgy látszólag meg volt oldva a dolog. Ez persze azzal járt, hogy egy új színházvezető megszárult, a régi embereit nyírja, és sajátjait hozza be a helyükre. Az ilyen vértörlesztéseket könnyen megcsinálja a társulat. Két év elteltével megkérdeztem Gircztől, hogy mire számíthatok, lát-e lehetőséget arra, hogy a közeljövőben önálló feladatot kapjak? Ő erre nemleges választ adott, ezért én úgy döntöttem, hogy akkor én sem hazárdírozok tovább az éle-

temmel. Felbontottam a szerződésemet és elmentem a színházról. A teljességhez tartozik, hogy időközben megpróbálkoztam bejutni színházművészeti főiskolára is, bár nem sok sikerrel, mivel elkövettem azt a hibát, hogy az önéletrajzomba beírtam amatőr-színházi múltam, és néhány sikeresebb rendezésem is megemlítettem. Mivel Marton Ferenc indított osztályt, akiről én nem tudtam, hogy szintén szívből gyűlöli az amatőr-színház-csinálókat, öt perc alatt kirakott. Na, ekkor lépett be másodszor az egyetem az életembe, 1970–71-ben. Ráadásul kísértetiesen hasonló módon, mint azelőtt.

— Erre az időre tehető az egyetemi színpad fénykora, mely véleményem szerint Déry Tibor Óriáscecszemőjének 1969–70-es bemutatásával kezdődött.

— Ezután, időrendi sorrendben a Stáció című előadás következett, mely három blokkból állt: Radnóti Miklós hori noteszének egyfajta mozgásszínházi feldolgozása, utána Pilinszky János K. Z. oratóriuma, a harmadik pedig egy akkor kortárs szerző, Peter Handkénak Jövedőlés című beszédjátéka volt. Abban az előadásban negyven év apokaliptikus világot próbáltuk színpadra transzformálni. Ezek után következett egy átirat, egy parafrázis Görög Elektra címmel. Az Elektra- és az Antigone-motívum volt egyetlen műbe összeolvasztva. Az előadás létrehozásához teljesen szabadon használtuk föl a görög klasszikusok Elektra- és Antigone-feldolgozásait, illetve Brechtet, Gyurkó Lászlót, a hiányzó passzusokat pedig Veres Miklós költőbarátom — aki akkoriban itt Szegeden újságíróskodott — írta meg. Előadásunk a forradalom bukásának bizonyos törvényszerűségeit, az ellenforradalom manipulációinak és győzelmeinek eshetőségeit boncolgatta. Elményanyagomat az 56-os események és a 68-as események alkották.

— Ezt követte a híres-neves Petőfi-rock a Petőfi-centenáriumban. Ezek az előadások már egyre inkább a Grotowski nevével fémjelzett szegény színház eszméi és formái világát követették. Mikor hallottál először Grotowskiról?

— 1969-ben, aztán 1971-ben találkoztam is vele. Persze nem szabad azt hinned, hogy úgy, mint most veled. A wrocławji fesztiválon tartott egy előadást, és utána a magamfajta fiúk és lányok társaságában tehettem

fel neki néhány kérdést. Aztán 74-ben maga is beállt a Petőfi-rockba. Ami pedig a szegény színházat illeti, én az Óriáscecszemőt nem sorolnám ide, bár kétségtelenül tartalmazott ilyen formai elemeket. A Petőfi-rock bemutatásának évében indult meg ellenünk az a hajsza, aminek az volt a konkrét célja, hogy az együttes működését beszüntessék. Nemcsak az egész egyetemi színpad ellen folyt eljárás. Megkérdőjelezték, hogy milyen koncepció alapján dolgozunk. Bíralták programjainkat a Pilinszky-esttől kezdve, egy budapesti közgazdász, Sikerek és kudarcok a román gazdaságban című előadásáig. S ugyan a vizsgálat az egyetemi színpad és azon belül az én személyem ellen folyt, nem feledkeztek meg Ambrus Györgyről és Kerekes Lászlóról sem. Ez a tortúra körülbelül másfél évig tartott és végül felmentő ítélettel zárult. Ezután mindhárman visszakértük munkakönyvünket, bár rettenetes módon marasztaltak — majdhogynem könnyekkel a szemükben —, persze legfőképp azok, akiknek ezt a miniatűr koncepció pereseként közzétettük. Szeged bizony kisváros ahhoz, hogy híre ne ment volna a történeteknek, úgy hogy sokan elhitték a sikkasztásainkról szőtt mesét, illetve azt, hogy illegális politikai szervezkedésben vettünk részt, bár ebből semmit sem tudtak ránk bizonyítani. Nagyon kevés ember volt, aki mindvégig kitartott mellettünk.

— Ha jól tudom, Vastagh Pál, aki akkor volt KISZ-titkár, ezek közé tartozott.

— Igen, a Palitól mint JATE KISZ-titkártól minden erkölcsi és politikai bizalmat és támogatást megkaptunk.

— De aztán mégis másutt folytattad, s közben megtörtént: profivá lettél.

— Fölkerültem Pestre, ott tengtem-lengtem, és miután Ruszt József meghívására vendégként rendeztem az Universitas Együttesnek, s miután Jóska a 70-es évek eleje tájékán végképp lemondott az együttes vezetéséről, mert akkor neveztek ki a kecskeméti színház főrendezőjének, s minden energiájával a színház fejlesztésén dolgozott — ami aztán ragyogóan sikerült —, helyzetemre való tekintettel engem javasoltak utódjául. Próbáltam újjászervezni az Universitas Együttest Grotowski szellemében, de közben a pécsi színházból felhívtak telefonon: meghívtak egy lengyel szerző művének rendezésére. Elvállaltam, megcsináltam. Ez volt az első hivatalos profirendezésem. Kicsit szimbolikusnak tekintem, hogy lengyel szerző műve volt. Jól sikerült, a következő évadra szerződést ajánlottak, elfogadtam és így lettem tulajdonképpen botcsinálta profi, mert ha nem üldöznek el Szegedről — ahol közben másfél évig nagy lelkesedéssel színház- és filmesztétikát is taníthattam — még mindig itt lennék és azt csinálnám, amit azelőtt.

VARGA IVÁN

Az alsóvárosi vörösbarát

A Lechner téri Bekk-házban volt albérlő a századvég és századforduló jónévű szegedi újság- és tárcacírója, Móricz Pál (1870–1936), aki viszont ontotta a szállásadójától hallott történeteket a Szegedi Napló (1897–1900), majd a Közvélemény (1900–1901) hasábjain. Móricz Pál jóízű, sokszor néprajzi értékű írásait Márton Valéria áldozatos munkával gerbelezte össze az ólomzérúkról. Az ő bibliográfiájából tudjuk, hogy Az alsóvárosi vörösbarát c. tárcája a Szegedi Napló 1898. július 13-i számában jelent meg. Sőt: bekerült az írónak legtrikább, szintistza szegedi tárgyi kötetébe. A Kárársz uraság kocájába (1903).

Móricz Pál szerint a vörösbarát a kövér barátok fajtájából való volt. Kövér arca piros volt, mint a pozsgás alma. Törzsökös mintaképe volt a régi jó ferencendi barátoknak: szívére magyar, nyelvére kicsit tótos. Péter Melicher olyan időkben lakta meg az alsóvárosi rendházat, amikor a nép asszonyai szóték-fontak a barátoknak fehérneműt, és páte-rek nélkül disznótort, névnapot, lakodalmat, de még keresztelőt sem ülték el a Városnak ezen a fertályán. Nem is volt csoda, hogy a sok eszem-iszomban szép kerekre gömbölyödött páter Melicher hasa. Amikor a vörösbarát lett Alsóvárosban a házfőnök, messze földön híre szaladt a barátok konyhájának. Sőt, midőn a ferencesek a gyöngyösi főmájzságú kolostorban gyülekeztek provinciális választásra, Meli-

cherre bízták az étlapesinálást és a konyha fölügyeletét. Az alsóvárosi halászlók mindig neki szolgáltatták be a legszebb tokhalat, mely még a nagypénteki böjti asztalon is fejedelmi vacsorává változott át. Nem ráfogás, hogy az ilyen kolostorbeli vendéglátó ebédeknek, emlekezetes vacsoráknak, a nemkülönben híres pincének is része volt abban, hogy midőn egyszer a provinciális firtatták a magisztrátusnál a vörösbarátunk rebesgetett ide-oda kacsintgatásait, a tekintetes magisztrátus háborogva tiltakozott a szémenyszedett rágalmak miatt. Ámbár egy eset mégis csak fönnmaradt, mely Szent Ferenc inge nevezet alatt vált ósmertté.

A rossz nyelvek szerint némely alsóvárosi menyecske különös győgyerőt tulajdonított Szent Ferenc ingének, már tudniillik annak, amelyben a vörösbarát a kereszteléseket végezte. Arról vert a hír, hogy ezen ing többek között keresztcsontfájásról is jó, nemkülönben arról is, ha a menyecske hiába varrogatja az icipici főkötokeket... Történt pedig, hogy az alsóvárosi Márton gazda éjszakának idején váratlanul toppant haza, noha egész hétre való tarisznyát rakatott a mezei munkákhoz. A menyecske olyan nehezen nyitott ajtót, mint aki mely álomból ébred. Morgott is a gazd-uram, de aztán nyugovóra tért. Csak reggel rökönnyödött meg, amikor idegen férfiingbe akadt a keze a párna alatt. A menyecske már duruzsolta is a választ: Ez biz' lelkelem a Szent

Ferenc inge. Fájt a keresztcsontom, és Annus néni javasolta, hogy hozassam ki a vörösbarát-tal. Márton gazda hiába vakargatta a feje búbját, még egy húszasába is került a köző-nöm szépen, amikor Annus, néniel vissza-küldték a kolostorba a Szent Ferenc csodatévo ingét...

Ha valamely ügyben elesett ember járult a vörösbarát elébe, és tevékenységért papbér illette volna, páter Melicher így könyörült: Na, jól ván, nem kell a pized! Maj távászra hozol egy szopóscsirkét, há el nem felejtéd...

Mikor pedig a vörösbarát fölött is eljártak az évek, és letette a gárgyáni hivatalt, legszive-sebben az Ambrózy-patikában mulatta az időt. (Ambrózy Ferenc 1869-ben kért patikanyit-tásra jogot a Várostartól, és akként kapta meg, hogy gyógyszerárát a Rákóczi és Homok utca vonalán alul nyithatja meg.) Péter Melicher azért látogatta sűrűn a Szent Istvánhoz címzett Vaspálya utcai patikát, mert Ambrózy uram konyhája és pincéje a legkiválóbb hírnek örvendett. Itt dohogott az öreg páter az új gárgyánra, Remes Kázmér-ra, aki kemény ka-lapot hordott a fejében, hintón hordoztatta magát, de ami a legnagyobb bűne volt, nem sok ügyet vetett a konyhai tudományokra...

A Víz után a vörösbarát a rend szabadkai kolostorában morzsolgatta öreg napjait. A Szegedi Napló 1881. december 21-i száma közölte, hogy páter Melicher Nepomuk János, egykori alsóvárosi gárgyán a hónap 18. napján jobb hazába tért.

93 éveket élt meg a földi téreken.

APRÓ FERENC

Péter László a Délmagyarország augusztus 26-i számában megjelent Szegedi Gárgyánok c. cikkében említette Melicher Nepomuk Jánost, aki három ízben is (1832–1847, 1853–1858, 1864–1872) betöltötte Alsóvárosban a gárdiáni (gárgyáni) tisztelet, Alakja bekerült Bálint Sándor Szegedi Szótarába (1957) is. Vörösgárgyán: Melicher János híres, mondaiává lett alsóvárosi gárgyán népi neve (2.685). Sándor bácsi a rá jellemző szemérmességgel elhallgatta, hogy népünk ajkán milyen történetek keringtek a vörösbarátról. Sőt, annyira tapintatos volt, hogy még forrását sem jelölte meg.

Ugyan ki más lehetett volna a vörösbarátról szállongó mendemondák összecsokrozója, mint a szőregi születésű Bék Pista (1848–1912), katonaugyosztálybeli jegyző, Dankó mellett Szeged másik Pistája. Bék sőgor szinte egyedüli tudója volt a 19. századi Szeged sóha nem hallott történetének, ködbe veszett alakjainak. (Talán nem nagy kitérő, ha fölemlitem, hogy notárius Bék Pista mindezt Kőrösy Ferenc alkaptánytól tanulta, aki arról volt nevezetes, hogy a csizma szabásáról megállapította a hovavalóságot. Az anekdota (?) szerint szent meggyőződéssel vezette rá az indoklást a nemes város irataira, miszerint a szegedi illetőség nem állapítható meg, mert szegedi embör nem visel hátul varrott csiz-mát...)

Sajna, Bék Pista nemigen adta frásba tudományát. Mintegy 2-3 tucatnyi cikkéből Péter László adott közre miniatűr könyvnyi válogatást (Szegedi emlékek, 1985.).